

УДК 330.322:631.164.23

Чорний Р.В.*кандидат економічних наук,
викладач кафедри аграрного менеджменту і права
Тернопільського національного економічного університету***ЕФЕКТИВНІСТЬ ІНВЕСТИВАННЯ АГРАРНИХ ФОРМУВАНЬ ТА ШЛЯХИ
ЙОГО АКТИВІЗАЦІЇ В УМОВАХ РОЗВИТКУ РИНКОВИХ ВІДНОСИН****EFFECTIVENESS OF INVESTMENT INTO AGRARIAN
FORMATIONS AND WAYS OF ITS ACTIVATION IN CONDITIONS
OF DEVELOPMENT OF MARKET RELATIONS****АНОТАЦІЯ**

Наукова новизна результатів дослідження полягає у розробці теоретико-методичних засад державного регулювання інвестиційної діяльності аграрних формувань, на основі узагальнення зарубіжного досвіду й виявленні національних відмінностей та особливостей, врахування яких дозволить забезпечити суттєве покращення інвестиційної привабливості аграрного сектора економіки.

Ключові слова: інвестування, аграрні формування, інвестування в аграрних формуваннях, інвестиції, інвестиційний потенціал, іпотечне кредитування.

АННОТАЦИЯ

Научная новизна исследования заключается в разработке теоретико-методических основ государственного регулирования инвестиционной деятельности аграрных формирований, на основе обобщения зарубежного опыта и выявления национальных различий и особенностей, учет которых позволит обеспечить существенное улучшение инвестиционной привлекательности аграрного сектора экономики.

Ключевые слова: инвестирование, аграрные формирования, инвестирования в аграрных формированиях, инвестиции, инвестиционный потенциал, ипотечное кредитование.

ANNOTATION

Scientific novelty of the study results is manifested in development of theoretical and methodological principles of state regulation of investment activity of agrarian formations, based on a synthesis of international experience and identification of national differences and peculiarities, whose consideration will allow providing significant improvement of investment attractiveness of the agricultural sector.

Keywords: investing, agrarian formation, investing in agricultural formations, investments, investment potential, mortgages.

Постановка проблеми. Ринкові трансформації в аграрному секторі України відбувалися на фоні системної кризи в державі. Це обумовило падіння багатьох індикаторів економічного розвитку і продуктивності, руйнування майнових комплексів та економічних зв'язків у галузі. Водночас інституційні зміни, що забезпечили організаційну, майнову та інфраструктурну сторони функціонування агропромислового виробництва, посприяли стабілізації результатів діяльності утворених за цей час аграрних формувань та загострили проблеми їхнього розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Концептуальні основи інвестування в умовах ринку розроблені відомими зарубіжними вченими: П. Друкером, Дж. Кейнсом, М. Кондратьєвою, М. Портером, Р. Роджерсом, А. Смітом,

П. Самуельсоном, Й. Шумпетером та низкою інших. Теоретичні й практичні проблеми інвестування в аграрному секторі економіки, його адаптування до умов ринку, узгодження із глобальними процесами досить широко висвітлені у працях багатьох вітчизняних науковців: А. Гайдуцького, О. Гальчинського, О. Гудзь, О. Гудзинського, І. Бланка, М. Дем'яненка, Т. Дудара, М. Кісіля, М. Коденської, М. Корецького, С. Кравченка, О. Крисального, М. Кропивка, П. Лайко, В. Липчука, П. Макаренка, М. Маліка, Г. Мостового, П. Саблука, О. Савченка, О. Олійника, Б. Пасхавера, О. Прокопенка, В. Трегобчука, О. Тивончука, А. Чупіса, В. Юрчишина.

Стаття присвячена дослідженню і розробці теоретичних, методичних та прикладних аспектів інвестування аграрних формувань та їх удосконаленню.

Виклад основного матеріалу дослідження. Реформування аграрного сектора України спричинило суттєві зміни і трансформації, які проявилися у переформатуванні господарського механізму, обумовили зміну відносин власності, посприяли становленню системи розподілу продукції, заснованої на ринкових засадах. Здійснюючи аграрну реформу в умовах інституційного вакууму, системної економічної кризи і динамічної лібералізації, було знехтувано багатьма економічними принципами та інтересами. В результаті, не зважаючи на окремі позитивні результати, сільськогосподарське виробництво сьогодні перебуває у критичному стані, який характеризується занепадом матеріально-технічної бази агропродовольчого виробництва, зниженням трудового потенціалу, руйнуванням соціальної інфраструктури села.

Інвестиційна діяльність являє собою різнопланове економічне явище, що поширюється на всі сфери людської життєдіяльності. Тому трактування, що характеризують її залежно від предмета дослідження, умов та інших факторів об'єктивного і суб'єктивного характеру, суттєво відрізняються між собою. Варіативність визначень інвестицій ставить перед нами низку проблем, які можуть обмежити можливості дослі-

дження чи посприяти невірному трактуванню його результатів.

Визначення сутності інвестицій в економіці має свою специфіку в різних країнах, що зумовлено рівнем розвитку, соціально-культурними особливостями тощо.

Так, в аграрній сфері на інвестиційну діяльність аграрних формувань впливає низка таких чинників:

1. Природні та біологічні процеси, характерні для аграрного виробництва (вплив погодних умов, природна циклічність і ритм виробництва), які також впливають на економічні та технологічні умови виробництва (низьку оборотність капіталу, тривалий виробничий цикл, високий рівень ризику), а також обумовлюють додатковий ризик, не притаманний іншим видам підприємницької діяльності.

2. Структура галузі, яка визначає кон'юнктуру не лише продовольчого, але й ресурсних ринків, внаслідок чого виникає конкуренція за трудові, матеріальні, інформаційні та інвестиційні ресурси.

3. Соціальні процеси на селі та демографія, зокрема відносини між працівниками та власниками і менеджментом підприємств, залежність припливу трудових ресурсів від умов та якості життя на селі; соціальне середовище сільської місцевості, в межах якого функціонують аграрні формування.

4. Сучасні особливості аграрної економіки України, зокрема особливості формування відносин майнової власності, недостатній рівень наукового забезпечення.

У країнах з розвинутими ринковими відносинами інвестиційний попит і пропозиція збалансовані через механізм ціноутворення на базі зрівноважених цін на інвестиції та інвестиційні товари. Система зрівноважених цін формується

мікроекономічними пропорціями у процесі виробництва та збуту, головною з яких є співвідношення «інвестиції – приріст інвестиційних товарів (капітального майна)». При цьому ринок характеризується випереджаючим розвитком інвестиційної пропозиції та відносно стабільним попитом, які формуються відповідно до номенклатури. Саме тут інвестори шукають недооцінені ринком інструменти, які дають змогу за рахунок їх придбання підвищити через деякий час (а іноді миттєво) вартість капіталу через зростання вартості активів, у які інвестор трансформував свій капітал за допомогою інвестиційного ринку.

Структура інвестиційного ринку є досить складною і зорієнтованою на диференціацію джерел та суб'єктів інвестування. Вона пов'язує між собою інвесторів та споживачів інвестиційних послуг завдяки дії макроекономічних важелів у вигляді споживання та нагромадження (рис. 1).

В основі поданої структури інвестиційного ринку – твердження про інвестиційну сутність споживання (купуючи товари, споживачі інвестують у їх виробництво). Що ж стосується нагромадженого капіталу, то він через систему фінансово-кредитних відносин та інститутів трансформується у кредити, інвестиції, цінні папери тощо. У такій формі він набуває здатності до мультиплікування – примноження своєї вартості. Як можна судити з рисунку, інвестиційний ринок включає в себе ринок інвестиційних товарів, в межах якого відбувається обіг різного роду негрошових цінностей (землі та нерухомості, нематеріальних активів, підрядних робіт та робочої сили), а також ринок фінансових ресурсів, в межах якого відбувається обіг фінансових активів (грошей, кредитних інструментів, та цінних паперів).

Складність інвестиційного ринку обумовлюється його залежністю від дії факторів внутрішнього та зовнішнього характеру, зокрема:

1. Рівня заощаджень у доходах населення. В умовах низьких доходів на душу населення основна їх частина використовується на споживання. Із зростанням доходів збільшується їх частка, що спрямовується на заощадження, які є джерелом інвестиційних ресурсів.

2. Норми дохідності інвестицій. Прибуток є основним мотивом інвестування, тому чим вища норма дохідності очікується, тим більш привабливими будуть вкладення.

3. Темпу інфляції. Чим вищий цей показник, тим більше буде знецінюватися

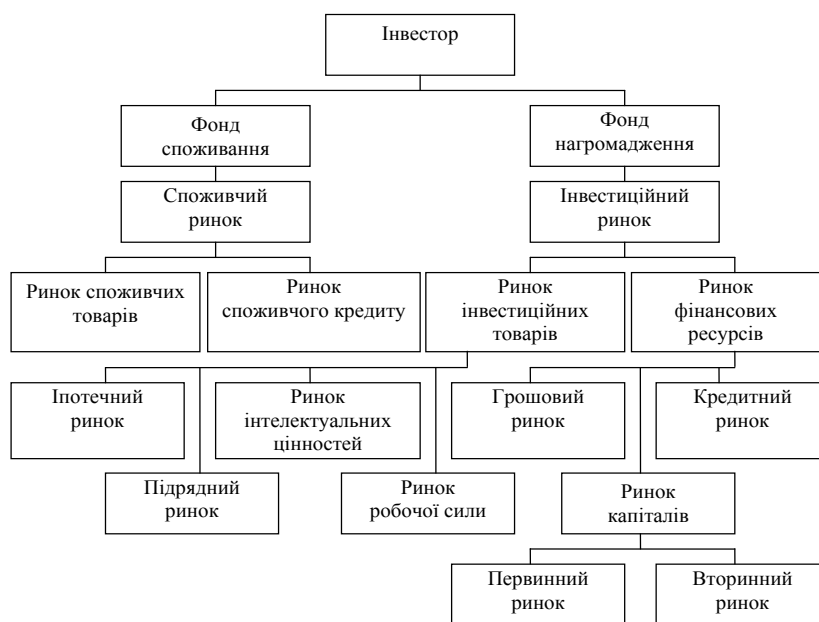

Рис. 1. Структура інвестиційного ринку

Джерело: розроблено на основі [10, с. 23]

майбутній прибуток від інвестицій і, відповідно, буде менше стимулів для нарощування обсягів інвестицій.

4. Ставки банківського процента. Якщо очікувана норма чистого прибутку перевищує ставку банківського процента, то за подібних умов інвестування буде ефективним і навпаки.

5. Податкової політики. При збільшенні рівня податкового тиску зменшується попит на інвестиції [6].

З точки зору сільського господарства, структура інвестиційного ринку є непропорційною. Так, зокрема, інвестування в аграрний сектор через систему споживання є суттєво обмеженим через складну ієрархічність продовольчих ринків, в межах якої значний обсяг фінансових потоків акумулюється різного роду посередниками. Лімітованими є також можливості ринку інвестиційних товарів. Відсутність ринку землі стримує повноцінний розвиток іпотечного кредитування, низький рівень розвитку обслуговуючої кооперації, обмежує інвестиційні можливості підрядного ринку. Проблеми із захистом інтелектуальної власності визначають інвестиційні труднощі на ринку інтелектуальних цінностей. Надлишок робочої сили стримує її використання у якості інвестиційних інструментів. Враховуючи зародковий стан ринку капіталів та нераціональність кредитного ринку в сучасних умовах, основним сегментом інвестиційного ринку України, по суті, є грошовий ринок, який характеризується значними обмеженнями.

Таким чином, зважаючи на сучасний стан аграрних формувань, актуальною для них є проблема активізації інвестиційної діяльності, що, на думку вчених, дозволить покращити стан матеріально-технічного забезпечення, посприє росту виробничого потенціалу і ступеню його використання, дозволить отримати соціальний ефект в сільській місцевості. Сутність інвестицій, їх трактування в науковій літературі та практичний досвід інвестування свідчить про значний потенціал даного фінансового інструменту в процесах інтенсифікації виробництва, підвищення ефективності господарювання, та реалізації соціально-економічних проектів. В ринкових умовах інвестиційний механізм складається із безлічі елементів, пов'язаних з формуванням, розподілом та використанням інвестиційних ресурсів. Відповідно до цього вдале поєднання форм та джерел залучення інвестицій укупі із їх раціональним вкладенням в умовах дії ринкових механізмів дозволить аграрними формуваннями отримувати бажаний ефект і реалізувати поставлені цілі.

Виходячи із вищевикладеного, у визначенні інвестування аграрних формувань потрібно не лише виразити сутність власне інвестування як економічної категорії, але і відобразити основні пріоритети та особливості розвитку аграрної сфери.

Інвестування більшості аграрних формувань характеризуються нестійким фінансовим

становищем та низькою платоспроможністю, що обумовлює особливості управління інвестиційною діяльністю та гостру необхідність залучення інвестицій з метою фінансового оздоровлення господарств. Процеси інвестиційного забезпечення сільського господарства в умовах становлення ринкової економіки набувають все більшого значення по відношенню до проблеми залучення коштів і формування інституційного підґрунтя для відновлення та примноження виробничого потенціалу аграрного сектора економіки на інноваційній основі. Важливою особливістю інвестиційної діяльності сільськогосподарських підприємств, за словами О.В. Сухоруко, є потреба в інвестуванні соціальної сфери та інфраструктури сільського господарства, адже сучасна аграрна економіка є не лише галуззю виробництва, а й способом життя сільського населення [7, с. 11].

Нині саме інституційні проблеми в найбільшій мірі стримують розвиток інвестиційної діяльності через відсутність дієвих механізмів залучення, розподілу та використання капіталів в межах слаборозвинутого інвестиційного ринку.

Однак ринкова економіка передбачає формування ринкових відносин, пов'язаних із купівлею-продажем землі. Разом із тим земельний ринок функціонує як такий в умовах обмеження свободи ринкового обігу землі, про що свідчить досвід країн з розвинутою економікою. У цьому контексті система регулювання земельно-ринку має не менш важливе значення, ніж формування та розвиток ринку землі, оскільки на землю не може бути необмеженої приватної власності та нічим не обмеженого її обігу за розсудом тільки власника [5, с. 44]. При цьому принциповим є той факт, що законодавством визначено, що використання земель сільськогосподарського призначення для несільськогосподарських цілей не допускається. Це означає, що ні власник, ні користувач, ні органи місцевого самоврядування не можуть своїм рішенням вивести землі з сільськогосподарського виробництва.

Ключовим елементом у механізмі іпотечного кредитування держав світу є спеціалізований інститут, найчастіше – спеціалізований іпотечний банк. Вперше на законодавчому рівні в Україні діяльність такого банку була прописана в законопроекті «Про Державний земельний (іпотечний) банк», остання редакція якого була сформована 26.08.2009 р. Важливим положенням набуття чинності законопроекту було прийняття ряду інших нормативних актів, серед яких – Закон України «Про ринок землі» та Закон України «Про земельний кадастр». Логіка такого поєднання – на поверхні: іпотечне кредитування передбачає реальне ринкове оцінювання об'єкта іпотеки – у нашому випадку – землі. А така оцінка є можливою лише на основі функціонування ринкових механізмів і узгодження параметрів попиту і пропозиції, що

визначаються на основі якісних характеристик землі.

Серед основних позитивних сторін законопроекту варто відзначити:

- закріплення цільового використання кредитів під заставу земельних ділянок сільськогосподарського призначення, що можуть використовуватися лише з метою поновлення оборотних коштів для забезпечення сільськогосподарської діяльності або для інвестування в агропромисловість;

- окреслення механізму оптимізації землекористування в сільському господарстві, що передбачає вилучення угідь у неплатоспроможних суб'єктів господарювання із подальшим продажем чи передачею в оренду більш продуктивним агроформуванням;

- обмеження іпотечного земельного кредитування комерційними банками, які можуть здійснювати визначення коло робіт лише спільно із державним земельним (іпотечним) банком;

Дискусійні положення законопроекту полягали у таких пунктах:

- акціонерна форма власності банку, частка держави в якій повинна бути була не меншою 60%, не заперечує участі в його капіталі іноземних компаній, що сприяло б їх впливу на земельні питання в середині країни, окрім того, згідно із українським законодавством, пакет акцій, розміром 40%, дозволяв би блокувати окремі рішення ради акціонерів;

- структура наглядової ради банку передбачала паритетне поєднання представників законодавчої (призначалися Верховною Радою України) та виконавчої влади України (зі складу Міністерства фінансів і Комісії з цінних паперів) та Національного банку України. Як бачимо, в переліку не було жодного представника аграрного сектора (ні від міністерства аграрної політики та продовольства, ні від представників агробізнесу чи їх об'єднань);

- аналізований законопроект не вирішував такого важливого елементу земельного ринку, як застава права на оренду землі, відповідно до чого, більшість аграрних сільськогосподарських підприємств так і не отримували доступу до кредитних ресурсів, оскільки не були власниками земельних угідь.

Висновок та перспективи подальших досліджень. Отже, землекористування в інвестиційному процесі має двосторонньо спрямовані аспекти, які, з одного боку, в перспективі, передбачають можливість використання сільськогосподарських угідь (або прав на їх оренду) у якості застави під залучення кредиту, а з іншого – обумовлюють потребу в інвестиціях у земельні угіддя з метою збереження та відновлення їх властивостей, основна серед яких – родючість.

1. Встановлено, що інвестиційна діяльність є важливою складовою розвитку країни та галузі, яка сприяє подоланню кризових явищ, впровадженню досягнень НТП та розвитку.

На сучасному етапі аграрної реформи інвестиції відіграють виключну роль у процесі підвищення продуктивності сільськогосподарського виробництва, оскільки потреба в оновленні та нарощуванні виробничого та інфраструктурного потенціалу галузі дуже велика.

2. Аграрні формування України мають значний потенціал, реалізація якого стримується повільними темпами зростання інвестицій, їх низьким рівнем диверсифікації та активності підприємств. У сукупності це обумовлює потребу в активізації державних програм інвестування, основні засади яких повинні бути адаптовані з успішного досвіду передових країн світу, а також країн Центральної та Східної Європи [6, с. 12].

3. Інвестиційні процеси в аграрних формуваннях тісно пов'язані з іншими фінансовими, економічними та господарськими процесами. Так, встановлено залежність обсягів інвестицій від таких факторів, як площа угідь, обсяг доходу, чисельність працівників, структура операційних витрат. Відповідно до цього визначено, що значні резерви зростання інвестиційної активності та підвищення її ефективності є у збільшенні площі підприємства, зменшенні сукупних та матеріальних витрат у розрахунку на одиницю площі, збільшенні амортизаційних відрахувань та підвищення рівня товарності продукції. Поряд із тим встановлено, що обсяг інвестицій на сьогодні не досягнув бажаного рівня і не забезпечує збільшення фінансового результату аграрних формувань у достатньому обсязі.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Авдашева С.Б. Хозяйственные связи в российской промышленности: проблемы и тенденции последнего десятилетия / С.Б. Авдашева. – М. : ГУ-ВШЭ, 2000. – 186 с.
2. Агропромисловий комплекс України: стан, тенденції та перспективи розвитку ; інформаційно-аналітичний зб. / за ред. П.Т. Саблука та ін. – К. : ННЦ «ІАЕ», 2005. – 292 с.
3. Агрохолдинги України [Канадсько-Український зерновий проект] [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.cugp.com.ua/1inks/21.html>.
4. Алескерова Ю.В. Кредитне забезпечення відтворення основних засобів сільськогосподарських підприємств : дисертація на здобуття наукового ступеня к.е.н. – Київ, 2008. – 271 с.
5. Амбросов В.Я. Розвиток земельного ринку та іпотечне кредитування / В.Я. Амбросов, Т.Г. Маренич // Економіка АПК, 2009. – № 10. – С. 104-109.
6. Андрійчук В.Г. Капіталізація сільського господарства: стан та економічне регулювання розвитку : [монографія] / Андрійчук В.Г. – Ніжин : ТОВ В-во «Аспект-Поліграф», 2007. – 216 с.
7. Андрійчук В.Г. Надконцентрація агропромислового виробництва і земельних ресурсів та її наслідки / В.Г. Андрійчук // Економіка АПК. – 2009. – № 2. – С. 3-10.
8. Андрійчук В.Г. Сучасна аграрна політика: проблемні аспекти / В.Г. Андрійчук, М.В. Зубець, В.В. Юрчишин. – К. : Аграрна наука, 2005. – 140 с.
9. Андрощук О.Є. Інноваційні підходи до формування сис-

- теми управлінського обліку та звітності у неформалізованих холдингах / О.Є. Андрощук, А.В. Катаєв // Збірник наукових праць Вісник Національного університету «Львівська політехніка». – № 6(83). – 2010. – С. 121-128.
10. Арнім К. Забезпечення конкуренції на ринку оренди землі // Сільське господарство України: криза та відновлення / Арнім Кун, С. Дем'яненко. – [За ред. Стефана фон Крамола-Таубаделя, Сергія Дем'яненка, Арніма Куна]. – К. : КНЕУ, 2004. – С. 84-92.
11. Бакаєв Л.О. Кількісні методи в управлінні інвестиціями : навч. посібник / Л.О. Бакаєв. – К. : КНЕУ, 2000. – 151 с.
12. Банківські операції : підручник / А.М. Мороз, М.І. Савлук, М.Ф. Пуховкіна та ін. ; За ред. д-ра екон. наук, проф. А.М. Мороза. – К. : КНЕУ, 2000. – 384 с., с. 157-158.